

SOEMOED

ziel van het Palestijnse volk

*Geestkracht en veerkracht van geweldloos verzet
Reflecties en ervaringen*

*Toine van Teeffelen, met Victoria Biggs
en het Soemoed Huis van Verhalen in Bethlehem*

Soemoed

ziel van het Palestijnse volk

Geestkracht en veerkracht van geweldloos verzet

Reflecties en ervaringen

Toine van Teeffelen, met Victoria Biggs

en het Soemoed Huis van Verhalen in Bethlehem

Narratio

Oorspronkelijke titel:
Sumud, Soul of the Palestinian People
Bethlehem: AEI-Open Windows, 2011

In het Nederlands vertaald door
Ton van Iersel-Oomens en Riet Bons-Storm

ISBN 978 90 5263 842 3 NUR 700

Foto voorkant omslag: © Fadi Abou Akleh
Foto achterkant omslag: © James Prineas

© 2012 theologische uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 fax 084 739 29 45 e-mail: verkoop@narratio.nl
Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl
Onze uitgaven zijn ook te koop via de boekhandel en www.kerkboek.nl
(ook in België)

Foto's van James Prineas, Fadi Abu Akleh and Jenny Baboun

Niets uit deze uitgave mag verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestandskopie, luisterboek, Digi-boek, Internet-PDF of op welke andere wijze dan ook, behoudens voor eigen gebruik, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever c.q. de auteur. Citaten tot maximaal vier regels zijn toegestaan, grotere citaten vallen onder het overnamerecht waarvoor toestemming is vereist, tenzij gedaan in het kader van een recensie.

Inhoud

Voorwoord door Jaap Hamburger, Een Ander Joods Geluid.	5
Inleiding	7
1. Ziel van het Palestijnse volk	13
2. Een land van beproeving	21
3. Een levend, menselijk ideaal	35
4. Soemoed bij het checkpoint	45
5. De kracht van gemeenschapsverhalen	53
6. De betekenissen van soemoed in kaart gebracht	61
7. Huis en gastvrijheid	79
8. Land en erfgoed	93
9. Soemoed doorgeven aan de wereld	105
10. De soemoed van verzet	115
11. Soemoed: hoop en roeping	135
12. Soemoed en leren in Palestina	143

Voorwoord door Jaap Hamburger

Wie zoals ik geen Arabisch kent, maar zich verdiept in het Israëliisch Palestijns conflict stuit in de boeken snel op twee begrippen, 'Nakba' en 'Soemoed', waarvan de vertaling makkelijk is, maar waarvan de gevoels-waarde langer nodig heeft om door te dringen.

Met 'Nakba', 'ramp', 'catastrofe' wordt de ontvolking aangeduid, van dat deel van het mandaatgebied Palestina waarop de staat Israël is gesticht. 'Ontvolking', dat wil zeggen: het verdwijnen -tussen 1947 en 1949- van zeker 700.000 Palestijnen uit het gebied, door een complex van oorzaken die wij tegenwoordig samenvatten als 'etnische zuivering'. Voor zover die 'zuivering' al niet de opzet was, was zij in ieder geval het gevolg van drie jaar strijd. Het is de nog altijd door 'Israël' niet-erkende keerzijde van de stichting van de staat, al zijn er groepen in de Israëliische samenleving zoals 'Zochrot', 'Herinnering', die zich energiek beijveren de historische realiteit in het volle daglicht te plaatsen.

Al studerend dringt van lieverlee het –pijnlijke- besef door, dat de 'Nakba' weliswaar een ongehoorde cesuur is in de Palestijnse geschiedenis van het mandaatsgebied, maar dat tot vandaag de dag de etnische zuivering van de nadien, in 1967 door Israël bezette Palestijnse gebieden doorgaat, met andere middelen dan de bajonet, maar even ingrijpend en effectief. Voor de Palestijnen blijft steeds minder ruimte over. De 'Nakba' is geen gebeurtenis geweest met een duidelijk bepaalde einddatum, maar blijkt een dynamisch en voortgaand proces.

'Soemoed' is de tegenhanger van 'Nakba'. De vertaling van 'Soemoed' waar ik het mee deed, tot aan de verschijning van het onderhavige boek luidde: 'vasthoudendheid', 'standvastigheid'. Beter dan voorheen zie ik nu wat deze 'onverzettelijkheid' van Palestijnen vergt, onverzettelijkheid ten overstaan van de bezetting van hun land, van hun leven en hun geest. Onverzettelijkheid tegenover de onderdrukking en de gestaag voortgaande krimp van hun gebied. 'Soemoed' is de vastbeslotenheid van de Palestijnen, op individueel en nationaal niveau, zich niet te laten verdringen, op hun post te blijven, van zich te laten horen, in woord en daad, Palestijnse

identiteit uit te dragen. En net als ‘Nakba’ blijkt ook ‘Soemoed’ niet een statisch concept, begrensd in ruimte en tijd, maar een levenshouding en een levensopgave, uit zijn aard dynamische en onbegrensd, ook omdat de bezetting zich steeds in andere vormen van dwang manifesteert: wij zullen op 1001 manieren van onze legitieme aanwezigheid blijf geven, de geschiedenis zal ons niet uitwissen. Wij zullen naar school en universiteit blijven gaan in weerwil van de checkpoints, wij zullen een Palestijns vrouwenkoor laten zingen aan de voet van De Muur en zijn wachttorens, wij zullen onze was aan de lijnen op ons dak blijven hangen, al wordt ons vijftien keer door de soldaten schreeuwend te verstaan gegeven ons huis binnen te gaan.

Gegeven mijn achtergrond ontkom ik er daarbij niet aan, in ‘Soemoed’, in deze wil om in waardigheid een zelf bepaald leven te leiden, een parallel te zien met de overlevingsdrang die het joodse volk in donkere tijden her en der aan de dag heeft gelegd. Wellicht putten sommigen daar hoop uit, het maakt voor mij de voortgaande en nodeloze onderdrukking van de Palestijnen, de ontkenning van hun individuele en bescheiden, gerechtvaardigde nationale rechten extra wrang.

De vele interviewfragmenten en de tot nadenken stemmende beschouwingen die in dit boek verzameld zijn, kunnen iedereen met een ontlukkende of met al langer bestaande interesse in het Israëliisch- Palestijns conflict, iets leren over Palestijnse identiteit en ‘de Palestijnse opgave’. In weerwil van de ruim voorhanden negatieve beeldvorming rond het Palestijnse volk, voert het met beperkte middelen en onder extreme druk een zeer moeilijk gevecht tot behoud van de menselijke waardigheid. Dat gevecht, is mijn overtuiging, voert het voor zichzelf, maar gaat tegelijk ons allen aan, omdat het gebaseerd is op het uitgangspunt dat ook onze samenleving draagt: recht boven macht. Daarin verdient het Palestijnse volk de steun die in ons vermogen ligt, en die er uit kan bestaan zich onbevangen open te stellen voor het voorliggende boek, en aan de inhoud ervan bekendheid te geven.

Wie dat doet, draagt iets bij aan ‘Soemoed’, en wordt daar zelf rijker van.

Jaap Hamburger, voorzitter Een Ander Joods Geluid.

Inleiding

“Wat betekent soemoed voor jou?”

“Voor mij betekent het: werken met het koor. Het maakt me gelukkig dat ik, zelfs in een tijd dat er zoveel lelijke dingen gebeuren, de vrouwen kan helpen om mooie muziek te maken. Het herinnert ons eraan dat *we* mooi zijn - dat we allemaal kinderen van God zijn.”

“Voor ons, als Palestijnse moeders, is soemoed de hoop die we koesteren voor onze kinderen. Onze vastberadenheid om voor hen een beter leven te realiseren.”

“Soemoed betekent: mijn verhaal vertellen zelfs wanneer ik bang ben om te spreken.”

“Het is mijn kracht om door te gaan.”

Dit boek belicht een kenmerkend facet van het werk van het Arab Educational Institute (AEI)¹ in Bethlehem en daarbuiten: het vormgeven, verzamelen en doorgeven van verhalen, met gebruik van woord en beeld, kunst en muziek. Het vertellen van verhalen is een manier om persoonlijke kracht op te bouwen. Het is ook een manier van weerstand bieden, van verzet plegen, van zeggen: “Hier ben ik; dit ben ik” als je geconfronteerd wordt met onteigening van bezit en sociale en culturele uitsluiting. Het is soemoed in actie.

Letterlijk vertaald uit het Arabisch betekent soemoed standvastigheid. Maar soemoed is meer dan een persoonlijke karaktertrek. Uit dit boek blijkt dat het een krachtig cultureel en psychologisch-pedagogisch instrument is. Soemoed is hét kenmerk van geweldloos verzet in Palestina. In dit boek komen veel verhalen voor van de vrouwen van het Soemoed Huis van Verhalen, een onderdeel van het AEI.

1. Het Arab Educational Institute, gesticht in 1986, ontwikkelt programma's onder het motto “Open Windows for Open Minds” voor allerlei groepen: vrouwen, mannen, jongeren, ouders. Nog dichterbij de Muur dan de hoofdvestiging van het AEI ligt het met het AEI verbonden Soemoed Huis van Verhalen, waar veel van de programma's plaatsvinden.

Het huis ligt in het noorden van Bethlehem, in de worggreep van de scheidingsmuur. Vanaf de tijd dat de Muur werd gebouwd en het Soemoed Huis als antwoord daarop werd opgericht, heeft het AEI Palestijnse vrouwen aangemoedigd om tijdens de wekelijkse groepsontmoetingen in het huis met elkaar verhalen over het dagelijks leven te delen. De vrouwen worden uitgenodigd om hun verhalen ook te vertellen aan buitenlandse gasten. Zo hakken zij vensters in het harde beton van de Muur en gunnen zij de buitenwereld een glimp van het werkelijke Bethlehem.

Hun diep persoonlijke daden van verzet trekken de laatste tijd ook de aandacht van academische kringen. Dit leidde tot de conferentie “Soemoed en de Muur,” die gehouden werd in Bethlehem in de lente van 2010. De conferentie werd georganiseerd in samenwerking met de universiteiten van Oxford Brooks, Paris-Est, Bethlehem en Utrecht en de Open Universiteit van Al Quds.² Zij werd gesteund door de Nederlandse ontwikkelingsorganisaties Cordaid en Oxfam Novib alsmede de Rotterdamse Straatkrant. De conferentie toonde aan dat soemoed voor academici, hulpverleners en de lokale bevolking een kernbegrip is geworden - een stevig bewijs voor het potentieel van dit begrip. Dit boek probeert dat potentieel over het voetlicht te brengen.

Het zegt ook iets treffends over van mijn persoonlijke ontwikkeling. Al vroeg was ik geïnteresseerd in het concept van soemoed, hetgeen resulteerde in een boek dat in 1985 verscheen bij uitgeverij Het Wereldvenster, *“Soemoed: Palestijnen in de Bezette Gebieden.”* Hierin was soemoed een paraplubegrip voor vormen van geweldloos verzet op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook uit die periode. Het begrip zelf werd minder doorvorst. In Nederland promoveerde ik daarna op een studie naar populaire literatuur rond het Israëliisch-Palestijns conflict. Ik concentreerde me op de wijze waarop fictionele bestsellers Palestijnse stemmen doen verstommen en de werkelijkheid verdraaien. Na 1995 vervolgde ik tijdens een docentschap mijn studies

2. Al Quds is de Arabische naam voor Jeruzalem.

aan de Palestijnse Bir Zeit Universiteit. Ik nam interviews af over thema's als: "Palestina en Onderwijs," "Palestina en Verhalen," en later het effect van de scheidingsmuur op het dagelijks leven. Deze interviews deden mij de pedagogische waarde van soemoed, speciaal als reflectie op de collectieve Palestijnse ervaring, beter begrijpen.

Bovendien was ik in de jaren na mijn aankomst in Palestina in 1995 betrokken geraakt bij verschillende vormingsprojecten waarin verhalen een essentiële rol speelden, zoals het schrijven van dagboeken door jongeren, het verzamelen en vertellen van historische verhalen, het schrijven van blogs en het maken van video's. Deze werkervaringen in Nederland en Palestina zijn richtinggevend voor dit boek en scherpten mijn motivatie aan.

Aan de ene kant verwijst soemoed naar de rol van de menselijke wil en de menselijke mogelijkheid tot zelfstandig handelen. Het brengt het Palestijnse verhaal van verlies en bevrijding naar buiten. Palestijnen en anderen worden uitgenodigd om dit verhaal te delen en er op te reflecteren. Soemoed staat voor een levend, universeel model van 'het hoofd hoog houden' in een bijzonder moeilijke situatie waarin veel op het spel staat. Zo'n model biedt een groot potentieel aan leerervaringen. Dit geldt zeker voor Palestina, waar de soemoed-traditie in veel gestalten en vormen voorkomt.

Aan de andere kant gaat soemoed ook over een diep geworteld Palestijns verhaal dat zich verzet tegen de vele pogingen om het te onderdrukken of vervormen, zoals dat bijvoorbeeld gebeurt in een groot deel van de populaire westerse beeldvorming over Palestina. Soemoed is dus een daad van bestaan en van een bevestiging van dat bestaan. Het boek is verrijkt door discussies met mijn collega's van het AEI. Het draagt hun vingerafdrukken. Ik wil mijn dankbaarheid uitspreken aan Fuad Giacaman en Elias Abu Akleh. Hun soemoed, inspiratie en verbondenheid door de jaren heen hebben het Arab Educational Institute tot de levende organisatie gemaakt die het nu is; ik spreek mijn dank uit aan Rania Mourra, voor haar leidende en coördinerende

werk binnen het Soemoed Huis van Verhalen, dat zo waardevol is voor de ontwikkeling ervan; aan Fadi Abu Akleh en Roger Salameh, voor hun ondersteuning als collega's bij de ontwikkeling en het gebruik van media en bij de coördinatie van het jeugdwerk, en heel cruciaal, aan alle vrouwen die betrokken zijn in de verschillende activiteiten van het Soemoed Huis.

Namens het AEI, wil ik ook de wetenschappers bedanken met wie we samenwerken. De Nederlandse pedagoog Thom Geurts hielp het AEI jarenlang om de leer- en verhaalaspecten van soemoed te ontwikkelen en te systematiseren. De Britse theologe Mary C. Grey toonde diepe belangstelling voor soemoed als spiritueel concept en zij moedigde ons aan om op dit spoor door te gaan. De Belgische ontwikkelingspecialiste Brigitte Piquard van Oxford Brookes gaf ondersteuning bij de ontwikkeling van de ruimtelijke betekenissen van soemoed en zij bracht groepen Franse en Britse studenten die ons ondersteunden. De Nederlandse theologe Riet Bons-Storm nam het initiatief om de Nederlandse uitgave gestalte te geven, redigeerde het boek en gaf belangrijke en gedetailleerde opmerkingen over het eindontwerp. Ton van Iersel was bereid geheel belangeloos in korte tijd een zorgvuldige vertaling te verzorgen. Aan beiden, Ton en Riet, heel veel dank! Dank ook aan Sytske van Bruggen en Nina Koevoets, die beiden belangrijke interviews maakten met vrouwen van het Soemoed Huis.

Verscheidene Palestijnse vrienden en collega's deelden hun ideeën over soemoed met ons: Zoughby Zoughby, Nora Carmi, Abdelfatah Abu Srou, Salah Taámari, Walid Mustafa en Adnan Musallem. Verder werkten we met vertegenwoordigers van internationale en lokale organisaties die ons soemoed onderwezen door hun praktijk, zoals de staf en leden van Pax Christi in verschillende landen; christelijke en andere CSO's (Civil Society Organizations) in Bethlehem en Jeruzalem; onze collega's van Sabeel (het Oecumenisch Centrum voor Bevrijdingstheologie) en het Jerusalem Inter-Church Center (JIC); de vrijwilligers van EAPPI (Ecumenical Accompaniment Program in

Palestine and Israël, dat is opgezet door de Wereldraad van Kerken).³ De leden van de Oecumenische Vrouwengroep Twente-Bethlehem in Enschede en de Friends of Young Bethlehem in Nederland creëerden vitale internationale verbindinglijnen zowel voor het AEI als voor het Soemoed Huis.

Sommige van de foto's zijn gemaakt door James Prineas, de grondlegger van www.palestine-family.net, die enkele jaren geleden een indrukwekkend foto-essay maakte in de regio's Bethlehem en Jeruzalem over de "Geest van Soemoed."

Verder wil ik Vicky Biggs hartelijk danken. In het academische jaar 2010-2011 nam zij als vrijwilligster bij het AEI deel aan veel sessies van de vrouwengroepen en aan ontmoetingen in het Soemoed Huis. Aanvankelijk nodigden wij haar uit om de taal en stijl van de tekst te redigeren, maar haar bijdragen groeiden daar zodanig bovenuit dat zij in feite mede-auteur werd. Zij bracht eigen verhalen in, scherpte de hoofdpunten van het boek aan en veranderde een betogende tekst die het gebruik van verhalen rechtvaardigde in een verhalende tekst.

Wij zijn veel dank verschuldigd aan Kerk in Actie van de Protestantse Kerk in Nederland, de belangrijkste internationale partner van het AEI, die door de jaren heen een sterke supporter van ons werk gebleven is en de publicatie van de oorspronkelijke Engelse versie mogelijk maakte. We denken dat soemoed een mogelijke invulling kan zijn van het bruggenbouwend werk van Kerk in Actie, omdat het gewone mensen die in buitengewone omstandigheden leven aanmoedigt om hun gewone maar ook bijzondere verhalen te vertellen. We zijn trots op de *Culture and Palestine* series van het AEI, waarbinnen de Engelse versie van deze publicatie is verschenen. Ieder boek in de serie onthult een verschillend aspect van soemoed, zoals sociale geschiedenis, folklore, opvoedingsmethodes, eetgewoonten en Palestijnse reisverslagen.

3. Het EAPPI werkt met vrijwilligers uit veel landen, waar onder Nederland. Ze surveilleren onder meer bij de controleposten in de Muur. Zij tonen hun solidariteit met de mensen die moeilijkheden ondervinden bij het passeren van de controleposten en rapporteren ongeregelde heden, hekken die niet open zijn, en intimidatie en geweld. Hun aanwezigheid alleen al vermindert het geweld.

We hopen dat dit boek de elementen en ideeën die in eerdere publicaties aan de orde kwamen tot een levendig tapijt heeft samen geweven. Enkele passages in dit boek zijn geparafaseerd en deels verkort overgenomen uit mijn *Dagboek Bethlehem 2000-2004*, dat in 2004 verscheen bij Uitgeverij De Stiel, Nijmegen. In hoofdstuk 7 betreft dat het verhaal over Jara, St Joris, en het orkest in de keuken; het verhaal van Tamer en ikzelf die bij de buurman op onverwacht bezoek gaan, en de nieuwe interpretatie van de geboorte van Jezus in een oud Bethlehems huis. In hoofdstuk 8 betreft het de conversatie met Musa Sanad uit Artas over het Hooglied. Ik ben uitgeverij De Stiel erkentelijk voor haar toestemming deze passages te kunnen gebruiken.

Omdat de precieze invloed van de Arabische Lente op de situatie van de Palestijnen zomer 2012 nog onduidelijk is, is de Arabische lente in dit boek niet gethemaliseerd.

Afgezien van de veel voorkomende begrippen ‘soemoed’ en ‘samadien’ (zij die standvastigheid betonen), zijn Arabische woorden en eigennamen vrijwel steeds conform de gangbare Engelse transliteratie weergegeven.

Tenslotte veel dank aan uitgeverij Narratio voor de snelle beslissing om een Nederlandse uitgave van dit boek te verzorgen.

Toine van Teeffelen
Bethlehem
September 2012

Hoofdstuk 1

Ziel van het Palestijnse volk

De laatste honderd jaar van de Palestijnse geschiedenis zijn getekend door beroving, ontheemding, ballingschap en verlies. Naast etnische zuivering en landonteigening hebben de Palestijnen ook te maken met een moedwillige verdraaiing van hun geschiedenis. Dit boek werd geschreven in Bethlehem, in een stad die maar zelden wordt aangeduid als wat zij werkelijk is: een Palestijnse stad. Haar inwoners onderkennen dagelijks de gevolgen van een 45-jarige militaire bezetting, één van de langste uit de recente geschiedenis. Maar de wortels van het onrecht gaan dieper: in 1948 werden 750.000 Palestijnen verdreven uit een gebied dat de staat Israël moest worden. Die Palestijnen mochten niet terugkeren. De Palestijnen die achterbleven kregen te maken met een discriminatie die elk aspect van hun leven heeft beïnvloed. De desolate werkelijkheid van de Palestijnse situatie werd vervolgens versluierd door een ineffectief en heel algemeen spreken over 'vrede' waarin geen plaats was voor de alledaagse verhalen over de concrete moeilijkheden die Palestijnen te verduren hebben.

Door de lange periode van onderdrukking en uitsluiting ontstond er een zekere samenbindende mentaliteit onder de Palestijnen. Die mentaliteit wordt vaak niet opgemerkt en niet door alle Palestijnen gedeeld, maar zij wordt toch ervaren als iets typisch Palestijns. Het heeft te maken met een gezamenlijk gevoel van identiteit, de handhaving van een innerlijke kracht ondanks alle tegenslagen. Het is de kracht van heelheid tegenover fragmentatie, doorgaan met leven tegenover een dodelijke onderdrukking. Dat is wat de Palestijnen bedoelen als zij spreken over soemoed, standvastigheid.

We zullen het concept soemoed en de relevantie ervan voor vrede verkennen vanuit een pedagogische invalshoek. We verstaan vrede niet als een utopische visie die los staat van de dagelijkse werkelijkheid van het conflict. Ook niet als de prijs die gewonnen moet worden door nog

meer jaren van dubbelzinnige en doelloze diplomatieke onderhandelingen. In plaats daarvan presenteren we vrede als iets dat al in potentie bestaat en dat diep geworteld is in de voortdurende uitdagingen van het dagelijks leven waarmee Palestijnen te maken hebben. De vredeszaden liggen verborgen in het banale materiaal van alledag. Vrede is aanwezig onder alle Palestijnen die verborgen leven achter de Muur, en die een opmerkelijke menselijkheid vertonen wanneer zij proberen hun waardigheid te bewaren en niet tot wanhoop te vervallen tijdens hun voortdurend gevecht tegen ontheemding en discriminatie.

Een visie van binnenuit

Palestijnse culturele waarden kunnen het best worden uitgedrukt in de eigen taal. Daarom spreken we liever over soemoed dan over standvastigheid. Door de oorspronkelijke Arabische term te gebruiken houden we de ideeën en beelden in stand die ermee geassocieerd zijn geraakt en die abrupt verloren gaan als zij vertaald worden in een andere taal. Het allerbelangrijkste is dat het gebruik van de oorspronkelijke term de Palestijnen beter in staat stelt hun verhaal van soemoed terug te eisen. Een verhaal dat zo vaak genegeerd of uitgewist is zowel door bezetters als door buitenlandse machten en instituties.

Wijlen Paolo Freire, een Braziliaanse pedagoog wiens werk blijft inspireren, gebruikte de uitdrukking ‘generatief thema’, een thema dat, zoals soemoed, constant nieuwe verhalen uitlokt.⁴ Schrijven over soemoed betekent niet alleen reflecteren op een gemeenschappelijke ervaring uit het verleden, maar ook het openen van een deur naar een gezamenlijke toekomst. Het betekent ruimte scheppen voor meer verhalen, de vertellers in staat stellen om nieuwe horizonten en mogelijkheden te ontdekken. Op die manier is het ‘empowering’, het geeft kracht.

4. Paolo Freire: *The Politics of Education: Culture, Power and Liberation*. South Hadley MA, 1985. Volgens Wikipedia is een ‘generatief thema’ een enkel woord of een enkele zin gebruikt door Freire om een probleem-verhelderende dialoog te starten als deel van zijn kritische alfabetiseringsmethode. Freire zou een thema kiezen dat zeer relevant is voor de levens van de mensen met wie hij werkt. Dit thema zou ook het eerste woord zijn dat wordt geleerd en zou het startpunt zijn voor verschillende vragen die gaan over implicaties van het thema in de gemeenschap.

Het betekent het afbreken van muren.

De gekozen methode van verhalen vertellen beïnvloedt de manier waarop de lezer de Palestijnse ervaring zal verstaan. De meeste verhalen in dit boek zijn heel eenvoudige beschrijvingen van het dagelijks leven. Een dagboek is het beste voorbeeld. Raja Shehadeh presenteerde in zijn eerste dagboek *De Derde Weg*⁵ - een pionierswerk - soemoed als een manier van leven, als iets dat alles wat hij gedurende de dag deed zin gaf, een dag die hij niet werkelijk als zijn eigen dag kon ervaren omdat ze beheerst werd door de bezetting. Soemoed stelde hem in staat zijn leven en waardigheid terug te eisen. Het vertellen bood, tot in de kleinste details, inzicht in dit proces van teruggeisen.

Behalve dagboeken en autobiografische interviews biedt dit boek een variëteit aan ander materiaal dat de lezer in staat stelt de bevrijdende krachten van soemoed te plaatsen tegenover de inperkende macht van de scheidingsmuur. Veel verhalen worden door vrouwen verteld. Zij hebben een unieke en vaak niet gehoorde stem binnen de Palestijnse samenleving. Dit brengt ons opnieuw terug bij het hart van soemoed: het geeft een stem aan mensen die tevoren van hun stem beroofd waren.

Een visie van buitenaf

Hoewel soemoed een Palestijns en Arabisch begrip is, ontstaan vanuit een sterke verbondenheid met het land en de gemeenschap, kan het verkennen vanuit andere perspectieven onze waardering voor de betekenis en de mogelijkheden ervan toch vergroten. Mijn eigen begrip van soemoed wordt gekleurd door zowel perspectieven van binnenuit als van buitenaf: ik ben een buitenlander die leeft in Palestijns gebied, maar mijn vrouw en kinderen zijn Palestijnen. Ik ben een outsider, die woont aan de kant van de insider. Palestijnen die het land tijdelijk of permanent verlaten ontdekken dat zij in de tegenovergestelde positie verkeren: zij zijn insiders die een standpunt als buitenstaander moeten aannemen als zij omgaan met mensen die alleen vertrouwd zijn met een één-dimensionaal verhaal over de Palestijnen, vooral

5. Raja Shehadeh: *The Third Way: A Journal of Life in the West Bank*. Londen, 1982.

als dat verhaal vijandig is. In het buitenland praten over Palestijnse kwesties dwingt Palestijnen vaak zich te concentreren op andere, meer opgelegde thema's dan die welke thuis gewoonlijk ter sprake komen. De pijn, die daarvan het gevolg is, dringt diep door in de Palestijnse cultuur, en voegt een schrijnende dimensie toe aan wat soemoed betekent.

Soemoed van buitenaf beschouwen veroorzaakt pijn voor de insider, maar biedt desondanks voordelen. Kijken vanaf een afstand maakt het mogelijk het gehele culturele en sociale tapijt te overzien en de patronen erin helderder te begrijpen, evenals de bronnen van psychische kracht en de vormen van persoonlijk verzet die algemeen zijn geworden in Palestijnse gemeenschappen. Het gezichtspunt van buitenaf, ook wanneer je 'binnen' woont zoals ikzelf, maakt een fundamentele reflectie mogelijk op de betekenis van soemoed op een wijze waar de echte insiders vaak niet aan toe komen. Voor veel Palestijnen is soemoed net zo huiselijk en gewoon als 's morgens een kopje koffie drinken: het is eerder een kwaliteit van leven dan iets waarover gesproken wordt. Dit mag dan waar zijn als levensmotto – "Vertel me niet over soemoed, maar toon me soemoed" – , woorden zijn ook noodzakelijk om het onrecht van de bezetting in een scherp perspectief te plaatsen. Hier is een perspectief van buitenaf behulpzaam.

Afstand maakt het gemakkelijker om de absurditeiten en wreedheden van het leven onder bezetting als zodanig te herkennen. Voor veel Palestijnen is onderdrukking een *fact of life* geworden - en voor degenen die onder bezettingsomstandigheden geboren werden en opgroeiden, is het de enige realiteit die zij kennen. Soms is een extern perspectief nodig om mensen te herinneren dat de situatie die aanleiding gaf tot soemoed noch natuurlijk, noch eeuwigdurend is. Palestijnen die terugkomen nadat zij in het buitenland de vrijheid geproefd hebben krijgen vaak een schok van hernieuwde woede als zij pesterijen meemaken die zij tevoren als bijna normaal accepteerden.

Het kritische perspectief van buitenaf kan ook helpen een hard, koud licht te werpen op de stereotypen over de Palestijnen zoals die wijdver-

spreid zijn in westerse landen. Deze stereotypen ontkennen de zaken die zin geven aan het Palestijnse leven: de diepe wortels in het land, de band met de gemeenschap, het vinden van middelen van bestaan, het verlangen naar erkenning van de eigen cultuur en geschiedenis. Uit mijn onderzoek van Engelstalige bestsellers over het conflict⁶ bleek dat Palestijnse karakters typisch worden geportretteerd ofwel als pionnen in handen van kwade krachten (terroristen), ofwel als ongeletterde mensen die zich niet door hun verstand maar door emoties laten leiden en die daarom niet in staat zijn om hun eigen situatie te begrijpen. Zij worden niet gekend als 'samidien' (zij die standvastig zijn). Een belangrijk deel van hun culturele identiteit wordt over het hoofd gezien.

Soemoed herstelt communicatie, in twee richtingen. Bepaalde eigenschappen van soemoed kunnen niet alleen helpen stereotypen af te breken en buitenstaanders binnen te leiden in de verhalenwereld achter de Muur. Ze kunnen ook een specifieke betekenis hebben voor andere samenlevingen en culturen. Een voorbeeld: de traditie van gastvrijheid die een pijler vormt van de Palestijnse samenleving en andere niet-westerse culturen wordt tegenwoordig meer en meer in westerse landen gewaardeerd, aangezien men het familieleven en de voordelen ervan voor de gehele gemeenschap opnieuw is gaan waarderen. In die zin kan soemoed fungeren als een spiegel voor de wereld. Het stelt mensen uit andere landen en tradities in staat om in de Palestijnse identiteit en strijd iets van hun eigen situatie te bespeuren en er iets waardevols uit mee te nemen en dit ook in hun eigen situatie over te dragen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de Arabisch-talige muziekvideo van de Iraans-Canadese zangeres Azam Ali, waarin zij gebruik maakt van een serie Palestijnse foto's van de Australische, in Berlijn woonachtige James Prineas, genaamd 'Spirit of Sumud,'⁷ om haar muziek

6. Zie voor een samenvatting van dit onderzoek, voor referenties en implicaties van het concept 'soemoed' : "Excommunicating Palestine: From Bestselling Terrorist Fiction to Real-Life Personal Accounts". In *Studies in the Novel*. University of Texas, Vol. 36, no. 3, najaar 2004, een speciale uitgave over "Terrorism in the postmodern world".

7. Azam Ali's video is te vinden op <http://youtube.com.watch?v=mTMRIXgKU9o> Zie voor de foto's van James Prineas: www.sumud.net

te illustreren. Prineas legde de Palestijnse soemoed-in-actie vast gedurende zijn bezoek aan de Bezette Gebieden. Hij liet zien dat soemoed iets is dat gedeeld moet worden; de energie van soemoed stroomt uit tot ver over de Palestijnse grenzen. Azam Ali zag dat als een ondersteuning van haar muziek.

Soemoed in context

Om te voorkomen dat we ons alleen op Bethlehem richten, hebben we in dit boek ook andere Palestijnse ervaringen opgenomen, die de verschillende uitdagingen tonen waarvoor mensen in Palestina zich geplaatst zien. Het aksent op Bethlehem betekent niet dat we willen suggereren dat de onderdrukking hier groter is of de soemoed meer bijzonder. Er zijn gemeenschappen die nog zwaardere ontberingen ondergaan dan die waarmee de inwoners van de centrale Westelijke Jordaanoever, waar Bethlehem ligt, geconfronteerd worden. Dat is zeker het geval in Gaza, dat zowel lijdt onder de regelmatige Israëli-sche luchtaanvallen als onder de gevolgen van de belegering en dat nog steeds een dagelijkse strijd voert om weer op de been te komen na de Israelische *Operation Cast Lead* (januari 2009). De Palestijnen van Jeruzalem, de hoofdstad van Palestina, worden geconfronteerd met wat velen een stille etnische zuivering noemen. Ze worden in toenemende mate gescheiden van de andere delen van Palestina. Ook krijgen de Palestijnse burgers van Israel te maken met groeiende vooroordelen en toenemende discriminatie. Soemoed wordt in al deze gemeenschappen op verschillende manieren ervaren en in praktijk gebracht. Ondanks de grote pijn gaat er ook kracht uit van deze diversiteit aan ervaringen, die de Palestijnse gemeenschappen niet alleen verdeelt maar ook samenbindt. Rashid Khalidi geeft de kracht van soemoed die mensen samenbrengt en die ervoor zorgt dat Palestijnen hun identiteit bewaren als volgt weer:

De afgelopen 60 jaar laten zien dat de Palestijnse samenleving, zowel dat deel dat in 1948 in de Joodse staat achterbleef, als het deel dat tegenwoordig onder de bezetting of in de diaspora leeft, een enorme vitaliteit ten toon spreidt en een opmerke-

lijke capaciteit om zichzelf weer te herenigen en enorme druk te weerstaan. Kijk naar de Palestijnen in Libanon, die meer geleden hebben en nog steeds meer lijden dan welk ander deel van de Palestijnse samenleving ook, met uitzondering van de mensen in Gaza. Ondanks de reeks wreedheden die tegen hen begaan worden, ondanks de talrijke externe vijanden met wie ze te maken krijgen en de vele verschrikkelijke fouten en fiasco's van de politieke leiders, spelen zij het klaar, net als de inwoners van Gaza, om hun sociale cohesie in stand te houden in onbeschrijflijk moeilijke omstandigheden.⁸

Soemoed is een bruggenbouwend concept. Het nodigt Palestijnen uit alle streken, met ieder hun eigen levensomstandigheden, uit om hun verhalen te vertellen en hun stem terug te eisen. Het is een dynamisch concept: het Palestijns verhaal groeit in diepte en rijkdom met elke extra nuance die wordt aangedragen door elke nieuwe stem. Omdat soemoed zo vitaal is, kan dit boek nooit echt afgesloten worden. Deze verkenning is slechts het begin van een verdere tocht; evenals soemoed is het een werk in uitvoering.

8. Rashid Khalidi in een interview door Akiva Eldar, in Ha'aretz, 4 december 2008.